

Doktori (PhD) disszertáció tézisei

Sármási Zoltán

Schütz Antal

**Társadalom- és történelemszemléletének
eszméletörténeti keretei**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője:
Dr. Óze Sándor, DSc, egyetemi tanár

Témavezetők: Dr. Fejérdy András Tamás
Dr. Mezei Balázs Mihály, DSc

2024

Célkitűzés

Schütz Antal (1880-1953) dogmatikus teológus, piarista szerzetes a 20. század egyháztörténetének és a piarista rend hazai történetének is az egyik legnagyobb alakja volt, azonban életműve a halálát követő évtizedek politikai körülmények, valamint a magyar teológiai kutatómunka hiányosságai miatt gyakorlatilag szinte teljes mértékben feltáratlan maradt. Annak ellenére, hogy egyháztörténeti jelentősége, az a nagy formátumú, több tudományterülethez is szervesen kapcsolódó tevékenység, illetve az a szemlélet, amellyel a teológiát, a dogmatikát, a filozófiát művelte, sok szempontból példaértékű lehet korunk tudósai számára is. Bár napjainkban elsősorban a monumentális *Dogmatika* című műve szerepel a köztudatban, legalább ennyire fontos megismerni azt a társadalom- és történelemszemléletet is, amely Schütz Antal tevékenységét irányította és arra indította, hogy a fiatalok minél szélesebb köréhez szóljon nehéz témákról, mégis közérthető módon, ráadásul olyan nyelven, ami neki eredetileg nem az anyanyelve volt. Erről az oldaláról viszonylag keveset tudunk, ahogy azt Lékai László bíboros, prímás, érsek is kifejezte az 1982-ben megjelent *Deum docuit* című összeállítás előszavában, amikor úgy fogalmazott: „Életrajzának megírása és életének méltatása az utókor feladata lesz.”

Doktori értekezésem választott témájával az volt a célom, hogy megvizsgáljam és bemutassam Schütz Antal életében és munkáiban azokat a mozgórugókat, amelyek az ő történelem- és

társadalomszemléletét meghatározták, amelyek révén képes volt a maga korában széles tömegekhez szólani és számukra maradandó értéket nyújtani. Könyveinek, dolgozatainak sokasága, köztük a fiatalok számára írt munkái, amelyek a könyvtárak és a piarista levéltár mélyére lettek számúzve, tele vannak időtálló gondolatokkal, amelyek további kutatások alapját képezhetik, több közülük megérne egy új kiadást, hasonlóan a 2010-ben kiadott *Pedagógia* című munkájához.

Noha teológiai álláspontja sok tekintetben korábbi mintákhoz kapcsolódott, világnézetének és ismeretterjesztő munkáinak bemutatása, közkinccsé tétele fontos kapaszkodót jelenthet napjainkban is, érdemes lesöpörni a port erről a páratlan életműről, amiből munkám során igyekeztem minél több, napjaink társadalmát is gazdagító kincset előhozni az életrajzának eddig nem publikált részletei, az őt személyesen ismerők visszaemlékezései, a társadalommal és a történelemmel kapcsolatos gondolatai, valamint néhány kortársának hozzá kapcsolható meglátásainak bemutatásán keresztül.

Módszertan

A dolgozat felépítését tekintve négy nagyobb témakörből áll. Az első témakörben egy életrajzi áttekintést nyújtok, amely elsősorban Schütz Antal *Életem – emlékezések* című önéletrajzi írására, valamint főként az élete utolsó éveire vonatkozóan levéltári

forrásokra, levelekre, visszaemlékezésekre épül. Ezzel egyrészt az volt célom, hogy bemutassam Schütz Antal gazdag életútját, amely a fennmaradt visszaemlékezések alapján egyértelműen figyelemre és elismerésre méltó. Másrészt Schütz önéletrajzán kívül más összegző életrajzi munka mostanáig nem készült az életéről néhány szócikket leszámítva, így egyfajta hiánypótlás is szándékomban állt egy a korábbiaknál teljesebb életrajz bemutatásával. Harmadrészt kitértem Schütz Antal utókorra gyakorolt hatásának bemutatására is a róla szóló, őt méltató írások, megemlékezések elemzésével, amelyek egy jelentős része nyomtatásban nem jelent meg, viszont a piarista levéltárban elérhető Előd István kiterjedt gyűjtő és feldolgozó munkájának köszönhetően. Ennek a területnek a feltárása Schütz munkásságához képest a halálát követő időszak politikai viszonyai miatt méltatlanul szűkre sikerült, szándékom szerint ezt a témakört valamelyest magam is igyekeztem tágítani jelen disszertáció elkészítésével.

A második témakörben hosszabban foglalkoztam Prohászka Ottokár hatásával a Schütz-életműre, ahol elsősorban Prohászkanak azokat a műveit helyeztem górcső alá, amelyek történelem- és társadalomszemléleti kérdésekben párhuzamba állíthatók Schütz Antal nézeteivel, akinek volt alkalma alaposan tanulmányozni és megismerni Prohászka életművét, amíg sajtó alá rendezte Prohászka Ottokár írásait.

A harmadik témakörben a disszertáció címéhez kapcsolódva Schütz Antal történelem- és társadalomszemléletét jártam körbe

Schütz vonatkozó műveinek elemzésével. Itt kerültek tárgyalásra néhány önálló munka mellett a több kötetbe összegyűjtött és megjelentetett dolgozatok, egyetemi előadások, amelyek egy része napjainkig meglévő aktualitással rendelkezik, ezért előtérbe helyezésük a mai tudomány számára is jelentőséggel bír. Olyan munkák kerültek bele a vizsgálatba, mint a *Kezdet és vég a világfolyamatban* című hittudományi doktori értekezés, *Az ige szolgálatában, az Eszmék és eszmények*, valamint az *Őrség: korkérdések és tájékozódások* című gyűjteményes kötetekben megjelent írások, *A nemzetnevelő Pázmány* című dolgozat, illetve az *Isten a történelemben* című, Schütz előadásait tartalmazó kötet. A vonatkozó művekben Schütz Antal világnézetét, társadalomszemléletét, azon belül a nemzetnevelés, mint sajátos, általa használt fogalom jellegzetességeit és a vallás társadalomformáló jellemzőit ismertető gondolatait, valamint történelemszemléletét tárgyalom.

A negyedik témakörben Schütz Antalt a korszak katolikus szellemi közegében helyeztem el. Itt olyan írásokat vizsgáltam, amelyek hasonló témákban íródtak Schütz és más szerzők részéről. Ebben a részben Dudek János, Pauler Ákos, Horváth Sándor, Kühár Flóris, Romano Guardini és Bangha Béla releváns tartalmú munkái kerültek tárgyalásra. Ők valamennyien kortársai, személyes ismerősei voltak Schütz Antalnak és hasonló területeken mozogtak vagy egyházi, vagy egyetemi szempontból, mint ő.

Meglátásom szerint Schütz Antal életművének eddig nem publikált, levéltárban őrzött elemei is bőven tartalmaznak további kutatásra, feltárássra, elemzésre és bemutatásra érdemes anyagot, amely a jövő történészei számára alkalmas lehet arra, hogy általuk a tudományos világot gazdagítsák, azokból napjainkban is használható tanulságokat vonjanak. Kifejezetten érdemes és hasznos lenne megjelentetni Schütz Antal *Vallás és hit*, valamint *Gondviselés és sors* című előadás-sorozatait, valamint korunk nyelvezetéhez igazítva a felnőttek számára készített imádságoskönyvét. Továbbá indokolt lehet Schütz életét az emberi oldaláról is bemutatni egy kötetben, közreadva a rengeteg vele kapcsolatos, a levéltárban nagy mennyiségben őrzött visszaemlékező anyagot, amelyek egytől egyig az ő emberi nagyságáról, kiválóságáról tanúskodnak.

Eredmények

Legyen szó a világról, a történelemről, a társadalomról, az első, ami megállapítható Schütz Antal gondolkodásáról, hogy ízig-vérig áthatja a rendszerezés, a szintetizálás igénye, a holisztikus szemléletmód, amellyel sok szempontból messze megelőzte a korát. De nevezhetjük őt az egyik utolsó polihisztornak is, nem sok emberről lehet elmondani, hogy egymástól eltérő tudományterületek ilyen széles skáláján legyen képes maradandót alkotni.

Amellett, hogy az általa művelt tudományokban egyértelműen elérte a legmagasabb fokozatot, nem hiányzott belőle az

általános vilájobbító szándék sem, amely áthatja valamennyi vizsgált művét a világ működésének megértésére irányuló folyamatok bemutatásától kezdve a társadalom mibenlétének leírásán át egy boldogabb jövőkép megrajzolásáig. Teológusként kiemelt szerepet tulajdonított ugyan a vallásnak és elsődlegesen a katolikus hitnek, de képes volt meglátni a valláson túli tényezőket is, amelyekhez kapcsolódva egységes egész bontakozik ki a Schütz-műveket olvasók szeme előtt.

Schütz Antal életén, valamint az emlékképek, visszaemlékezések hosszú során végigtekintve egy igazi tudós ember alakja rajzolódik ki előttünk, aki minden tekintetben korának legnagyobbjai közé sorolandó. Tanítványai, akik ma már ugyancsak nincsenek közöttünk, egész életükben magukkal vitték mindazt, amit tőle tanultak és hálás tisztelettel emlékeztek meg róla, amikor halálát követően az emlékét gondozó Előd István erre kérte őket. Kortársai elismerték magas szintű tudományos felkészültségét, amellyel képes volt megalapozott választ kidolgozni a szekuláris világ jelentette kihívásra katolikus szempontból. Műveit nagyra értékelték, őt magát kiemelkedő szakteknélyként tartották számon és minden tekintetben elismerték azt a törekvését, hogy katolikus alapokon, az egyház értékeit felhasználva korszerű válaszokat kínáljon az aktuális társadalmi kihívásokra. Kiemelték tisztánlátását, amely egy felülnézeti perspektívából tette számára lehetővé, hogy rátekintszen az általa vizsgált problémákra. Elismerték irodalmi stílusát, amellyel szélesebb rétegek elérésére is alkalmassá váltak az írásai. Egyfajta őrszemként tekintettek rá, aki előre látta a kor társadalmi problémáit

az elvilágiasodástól kezdve az új politikai ideológiák térnyeréséig és igyekezett válaszaival megelőzni azok kiteljesedését. Elsőrangú tudósként tisztelték, aki ezen túl emberként is a legkiválóbbak között foglalhatott helyet és példaértékű utat járt be a maga korában és társadalmi közegében.

Életének fontos jellemzője volt, hogy elsősorban az egyetem falai között fejtette ki a tevékenységét, a hallgatók szemléletének a formálásán keresztül kívánt hozzájárulni a nemzetneveléshez, nem a templomi szószéken, vagy a sajtóban. Azokra az egyetemi hallgatókra kívánt hatni, akikre művelt elitként monarchikus keretek közt szeretne volna rábízni a társadalom irányítását, nekik kívánt alapelveket, kapaszkodókat adni a kor kihívásaival szemben, amelyekre a jövő társadalmát rá lehet építeni.

A korszakra rátekintve, amelyben Schütz Antal és kortársai tevékenykedtek, azt látjuk, hogy ekkor bontakozik ki a neotomizmus, amely a 19. század végétől a II. világháborúig meghatározza a jelzett időszakban tevékenykedő teológusok, filozófusok gondolkodását, összhangban a katolikus egyház társadalmi tanításával. A *Rerum Novarumban* és a *Quadragesimo Anno*-ban lefektetett alapelvek egyértelműen mutatják az egyházi törekvést a felzárkózásra a modern politikai eszmék mellé, cáfolandó azokat a feltevéseket, hogy az egyház lemaradt volna a fejlődéssel, maradi eszméket képviselne és nem lenne semmi köze azoknak a társadalmi problémáknak a megoldásához, amelyek a 19. század második felétől kezdve ütik fel a fejüket. A nemzetek öntudatra ébredése, a munkásréteg

kiszélesedése, az iparosodás egy sor új kihívás elé állítja a világ ősztársadalmát, amelyek azonnali megoldás után kiáltanak.

A liberális és a szocialista gondolattal szemben a katolikus egyház a régi értékek előtérbe helyezése mellett száll síkra, amiben a vizsgált gondolkodók gyakorlatilag valamennyien egyetértenek. A nemzetnevelés fontosságát korábbi nagy példaképekre való hivatkozással (Pázmány Péter, vagy már a kortárs Prohászka Ottokár) állítják előtérbe. Továbbá Schütz Antallal párhuzamban, mindenki a maga stílusában, amellet foglalnak állást, hogy a katolikus eszmék beépítése az állam működésébe tulajdonképpen megoldaná a kor összes problémáját a kizsákmányolástól kezdve a jelenvilágiság veszélyéig, amely hajlamos megfeledkezni a jövőről és a jelen élvezetére helyezi a hangsúlyt.

Lényegében valamennyi idézett szerző arra teszi fel az életét, hogy a kor kihívásaira katolikus választ adjon. A szocializmus, a liberalizmus és vele a kapitalizmus, a nacionalizmus, illetve magasabb szinten kifejezetten az egyház világban addig elfoglalt helyét kikezdő racionalizmus és szekularizáció egyaránt kihívások elé állítja úgy az egyházat, mint az egész társadalmat. Mindehhez hozzájárul a konkrét magyar történelmi helyzet, egy vesztés háború és a trianoni békediktátum tragédiája utáni útkeresés, amelyre Schütz és kortársai egyaránt érvényes, a gyakorlatban is használható megoldásokat kívánnak adni.

Schütz Antalt a korszak katolikus szellemi közegében elhelyezve azt látjuk, hogy az ideológiai, eszmei alap tulajdonképpen

közös. Megjelenik benne az egyház társadalmi tanítása és valamennyien az oktatásban, a nevelésben, azon túl a népnevelésben látják az általuk preferált értékek hirdetésének legfőbb eszközét. Arra is látunk példákat, hogy többeknél megjelenik a tudományos fejlődés szempontjainak szintetizálása iránti igény, a régi és az új, az ókori filozófusok tanai és a modern tudományos gondolatok összeegyeztetésének szükségessége. Mindebből kirajzolódik egy olyan világnézet, amely a fejlődés mellett teszi le a voksát minden téren, alapul használva a keresztény értékrendet és megcélozva az abszolút tökéletességet, amelynek elérésében a tudatosság, a test-lélek-szellem hármassága bír meghatározó szereppel.

Schütz Antal vizsgált kortársai közül különösen ki kell emelni Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök alakját és az ő tanítását. Ha egy mondatban akarjuk megfogalmazni, hogy mekkora hatást gyakorolt Prohászka Ottokár Schütz Antal életművére, akkor az biztosan nem lehet kérdés, hogy az utóbbi életmű máshogy nézne ki az előbbi nélkül. A mai világban talán kevésbé megszokott, hogy azzal a rajongó lelkesedéssel tiszteljék meg egymást tudós emberek, mint amivel Schütz Antal adózott Prohászka tevékenysége előtt, akár a Prohászka összes 25. kötetében a püspök pályáját méltató tanulmányban akár az akadémiai közgyűlésen elmondott beszédében.

Prohászka Ottokár a maga korában arra törekedett, hogy a jelentkező társadalmi problémákra kellő módon reagálva egy jobb, igazságosabb, emberhez méltó társadalmi rendszert lehessen fölépíteni, ami példa lehessen a világ többi országa számára is. Más

kérdés, hogy az adott politikai körülmények közt mennyire volt realitása az általa képviselt értékek tettekre váltásának, mindenesetre Prohászka értette és érezte azt a népi lelkiületet, amely támogatást, segítséget várt mások mellett az egyháztól is az I. világháború borzalmai után ahhoz, hogy megsebzett világát új alapokra helyezve felépítse.

Schütz Antal pedig messzemenőkéig azonosult Prohászka értékrendjével, csodálta és tisztelte őt, aminek mindig, minden körülmények közt igyekezett hangot adni. Egyenesen a történelem egyik nagy emberének tartotta, aki a felmenőiből nem mutatható ki, így feltehetően isteni szándék működik benne. Ami a leginkább összekötötte a két nagy gondolkodót, az a problémáknak a magasabb szintről való vizsgálata volt: mondhatni isteni szemszögből próbálták magyarázni a kor nehézségeit és megérteni a világban zajló változások szükségességét és a megoldásnak a keresztény tanítások figyelembevételével történő kidolgozását. A II. világháborút követően mindkét gondolkodó, de különösen Schütz Antal a megváltozott politikai viszonyok közt feledésbe merült, így a rendszerváltás után nem volt egyszerű ott folytatni a társadalomról való gondolkodást, ahol korábban abbamaradt és fölismeri, hogy a régiek közül kik azok, akiknek olyan örökérvényű gondolataik vannak, amelyek a ma embere számára is irányjelzőként, értékadóként szolgálhatnak.

Prohászka Ottokár vizsgált műveit végigolvasva jól látható, hogy számos ott tárgyalt probléma ma is jelen van a világban, legyen szó a társadalmi egyenlőtlenségekről, a világi javak igazságtalan

elosztásáról, a nem megfelelő, az emberhez méltó élet megteremtéséhez nem elegendő mértékű munkabékekről. Vagy éppen arról, hogy az egyház milyen megoldást tud kínálni a szükségét szenvedőknek, milyen módon tudja képviselni a keresztény értékeket a mai eltömegesedett világban. Abban az eltömegesedett világban, amelynek kibontakozása Prohászka és Schütz Antal korában kezdett elindulni. Amelynek végkimenetelét ma sem tudjuk biztosan, de amelynek irányát annak idején mindketten fölismerték.

Prohászka Ottokár a vonatkozó nézeteivel egyértelműen hatott Schütz Antalra és az ő szemléletére a katolikus hit történelemre gyakorolt hatásáról. Schütz maga rendezte sajtó alá Prohászka műveit, köztük a *Kultúra és terror* című kötetet is, amely 1927 végén jelent meg Budapesten a Stephaneum Kiadónál. Ebben többek közt arról olvashatunk, hogy a kereszténység annak idején tömegmozgalomként jött létre, amely a maga tiszta szellemi tartalmával fölötte állt minden más társadalmi, szociális, gazdasági kérdésnek, éppen azoknak a kérdéseknek, amelyek jellemzően meghatározták Prohászka (és Schütz) korát.

Nem nehéz ebben a gondolatban felismerni Schütz álláspontját az eszmetörténeti megközelítés hiányosságairól. Az őskereszténység annak idején nem a társadalmi különbségek eltörlését akarta elérni, sem a szegénység problémáját, vagy hatalmi kérdések rendezését, hanem ahogy Szent Páltól idézi Prohászka, mindenki maradjon meg a saját hivatásában és a lelki szabadság elérésére törekedjen. A kereszténység tehát fölötte áll minden más eszmének,

amely a társadalomra valaha is hatást gyakorolt, nem buzdít felkelésre, mint a Prohászka korában meghatározó szociáldemokrácia és a marxizmus. Prohászka azt tartja az akkoriban felerősödő keresztényszociális gondolkodás feladatának, hogy a technikai fejlődést és a földi problémák megoldását vegye fel a programjába a kereszténység változatlan alapértékei mellé.

Prohászka kiemelkedő szerepet tulajdonított a kereszténységnek a világ alakulásában, amennyiben minden más eszme fölé helyezte. Schütz Antalnál ugyanezt látjuk, amikor általános vezérfonalat jelöl ki a történelem folyama számára annak megértéséhez, hogy mi az, ami a folyamatosan változó események sorozatában állandó értéket kínál az emberek számára a változások, illetve a kezdettől a végig tartó folyamat lényegének megértéséhez.

Schütz Antal, Prohászkaéhoz hasonlóan kapcsolódva a kor által támasztott igényhez, a maga részéről egyértelműen egy katolikus történelem- és társadalomszemlélet kidolgozásával kíván válaszolni a kor kihívásaira. Történelemszemléletét pozitív hangvételben fogalmazza meg, amellyel segíteni kíván a jelen értelmezésében, reményt kínál egy jobb jövő megteremtése felé. Eligazítást és bátorítást akar nyújtani a magyaroknak a történelmi országhatár elvesztése után, és kifejezetten a katolikusoknak, akik a 19. század vége óta a szekularizáció előretörése miatt sok szempontból vesztes, de legalábbis defenzív helyzetben érezhetik magukat. A történelmet egy fejlődő irányba tartó folyamatként mutatja be, amelynek van kezdete és egyszer lesz vége is. Ebben a folyamatban mind térben, mind

időben megfigyelhetőek ritmikus változások, periódusok, amelyek különböző formákban időről időre visszatérnek. Azonban a visszatérésekkel együtt is a folyamatban értelem és haladás tapasztalható a nagy egész tekintetében. Magasabb szinten reagál a hit és az ész szembeállításának kérdésére, amely a szekularizáció racionális megközelítésén keresztül jelentkezik. Elveti a szembeállítást és inkább arra hívja a vele együtt gondolkodni akarókat, hogy a két tényezőt egymást kiegészítő jellemzőkként értelmezzék.

Schütz Antal értelmezését a legjobban az határozza meg, hogy egy általános folyamban helyezi el a történelmi eseményeket, amelyek Isten akarata szerint, az ő országához vezető út szükségletei szerint követik egymást a végcélig, az Utolsó Ítéletig. Igyekszik meghaladni korának hagyományos történelmi sablonjait a politikátörténettől az eszmetörténeten át a kultúrtörténetig, a megtörtént eseményeket, mint tényeket állítja a középpontba. Amellett, hogy elveti a szubjektív szempontok alapján kijelölt történelmi korszakhatárokat, elismer bizonyos fordulópontokat a történelem alakulásában, amelyek az egyházi év ünnepeihez kötött, ismétlődő fázisokon keresztül formálják a világtörténelem alakulását.

Ami a tér szerkezetét illeti, egy kelet-nyugati áramlás jelenik meg Schütz elméletében, amelynek során az ókori birodalmaktól elindulva Rómán, majd Nyugat-Európán át Amerikáig és végül az egész Föld felfedezéséig a 19. századra megteremtették az egységes világtörténelmet, amelyben minden egyes népnek, sőt, minden egyes

embernek a maga helyén meghatározó szerepe van a világ fejlődésére. Ebben a rendszerben még a felfedezések kora előtt létező birodalmaknak is van jelentősége, amennyiben csíráként hatnak előre azokra az időkre, amikor az Európából szétsugárzó fejlődés eléri őket és kulturális örökségük révén bekapcsolódnak az Isten által irányított fejlődési folyamatba. A történelem folyamát tehát a világ és az ember kapcsolata határozza meg Schütz Antal szerint, amelynek legfőbb mozgatója a kereszténység, azon belül a katolikus hagyomány.

Schütz társadalomszemléletének célja, hogy reagáljon a fent említett irányzatok által felvetett kérdésekre. Ebben közte és a többi vizsgált szerző közt megfigyelhetők árnyalatnyi eltérések. Prohászka például nyitottabban viszonyul a demokrácia kérdéséhez, Schütz inkább a monarchiát pártolja. Láthatóan nem szeretné a társadalom alapvető kérdéseit a széles tömegek kezébe adni, inkább a művelt elitre támaszkodna, konzervatívabb módon, mint a demokrácia pártolói. Az egyház társadalmi tanítását hívja segítségül a szocializmus és a liberalizmus, illetve a kapitalizmus jelentette kihívásokra. Az etnikai, faji alapú nacionalizmussal szemben a keresztény kulturális és vallási hagyományokra építi egészséges patriotizmusát, amelyben a nemzet egy nagyobb egész részévé válhat a saját egyedi értékeit beépítve a világ fejlődésébe. Gondolatait a nemzetnevelésen keresztül szeretné átadni a társadalomnak.

A vallás szerepét Schütz megkerülhetetlennek tartja a kor társadalmi kihívásainak megoldása szempontjából. A keresztény értékrend beépítését a mindennapi élet valamennyi területére az

egyetlen üdvözítő megoldásként mutatja, be, amelynek nyomán ki lehet küszöbölni a jelenvilágítás problémáját, valamint a szociális nehézségeket, a társadalmi egyenlőtlenségeket.

Bár a két világháború közt lett volna idő Schütz irányvonalának a tettekre váltására, a gyakorlat végül más irányba vitte el az emberiséget, amelynek következménye a II. világháborús pusztítás lett. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az elmélet alapvetően hibás lett volna, sokkal inkább abból következett, hogy az egyház elvesztette a társadalomra gyakorolt befolyásnak azt a szintjét, amely a felvilágosodás és a francia forradalom előtt általános volt. Az egyház hangja egy lett a sok hang közül és nem feltétlenül tudott már kiemelkedni ebből a kórusból. Arról nem beszélve, hogy korábban a feudális társadalmak is rendelkeztek jó néhány problémával, elég csak a különböző rétegek közti egyenlőtlenséget megnézni, amelyet az egyház annak idején a jóval nagyobb befolyásával sem tudott megoldani.

Schütz Antal ugyanazok a mozgatórugók hajtják előre, mint általa is nagyra értékelt elődeit, Pázmány Pétert vagy Prohászka Ottokárt. Gondolkodását és munkásságát tekintve ott van az ő helye is a két világháború közti nagy szemléletformálók közt, aki méltó rendszerezője volt Prohászka életművének. Talán, ha egyházi berkekben magasabb szintre lép, ismertsége is nagyobb lenne, így megmaradt a tudományos körökön belül, ahol aztán az őt követő ideológiai környezet feledésre ítélte a legtöbb művét, de őt magát is.

Schütz Antal gondolkodását tekintve egyszerre volt konzervatív, amennyiben a keresztény értékrend képviselője, megőrzésére vállalkozott, de haladó is, amennyiben a modern tudomány eredményeit is felhasználta a régi értékek aktualizálására. Dudek Jánoshoz tanszékvezető elődéhez képest mindenképpen haladóbb szellemben nyilvánult meg, Prohászkaéhoz képest viszont óvatosabb volt, egyrészt az államforma kérdésében egyértelműen a monarchia mellett foglalt állást, másrészt éppen Prohászka indexre kerülése volt az, ami körültekintőbb megfogalmazásra ösztönözte munkássága során.

Megállapításai nagyrészt ma is megállják a helyüket, alkalmasak további kutatások, összehasonlító elemzések tárgyának, akár a világ működését, akár a történelem folyamát, akár a társadalom felépítését és szerkezeti változásait nézzük. Számos általa képviselt érték mintha veszendőbe ment volna az ő kora óta eltelt évszázad során, ezért fontos lehet ezeket újra felfedezni, a gondolatmenetét tovább vinni. A nemzetnevelő tevékenység, amit olyannyira fontosnak tartott, ugyancsak érdemes lehet további kutatásra, feldolgozásra.

Összességében az az értékrend, amelyet Schütz Antal képviselt és tanítványainak továbbadott, példaértékkel kell, hogy bírjon a ma embere számára is. Ma, amikor Schütz Antal életműve nagyrészt a könyvtárakban, azon belül is a nehezen elérhető raktárakban, vagy éppen a piarista levéltárban porosodik és kevesen veszik kézbe a munkáit, mindenképpen fel kell hívni rá a figyelmet és

fel kell őt mutatni, mint az elmúlt évszázad Pázmány Péterhez, Prohászka Ottokárhoz mérhetően nagy alakját, aki tanításával, szintetizáló munkásságával olyan maradandó értéket alkotott, amely nem merülhet feledésbe. Elő kell venni, újra el kell olvasni, szükség esetén aktualizálni kell a mondandóját és felhasználni arra, hogy egy új, szebb és jobb világot hozzunk létre magunk körül az általa képviselt, soha el nem avuló értékekre építve. Ma, amikor a Katolikus Egyház hatalmas változásokon megy keresztül, különösen megszívlelendő Schütz Antal mérsékelt előre- és hagyományhű visszatekintése, e két attitűd magas szintű egysége, mivel ez a hozzáállás – akár a szoros értelemben vett teológiában, akár az egyháztanban vagy a szaktudományok eredményeinek értékelésében – egyszerre képes az újdonság befogadására és a régivel való szerves összekapcsolására. E szintetizáló attitűd elvesztése az a veszély, amelyet Schütz Antal tanulmányozása során felmérhetünk, gondolatvilágának megértésével és alkalmazásával elkerülhetünk.

Publikációim

Tanulmányok

A történelem folyama Schütz Antal értelmezésében. In: Döbör András – Miklós Péter – Zeman Ferenc (szerk.): Közelítések a modern magyar történelemhez. Emlékpont Könyvek 16. Hódmezővásárhely, 2020. 44-52.

Schütz Antal életútja az önéletrajza tükrében. In: Egyháztörténeti Szemle 2020/1. 87-96.

Prohászka Ottokár mint Schütz Antal iránymutató példaképe. In: Egyháztörténeti Szemle 2020/4. 131-158.

Canterbury Szent Anzelm megítélése Schütz Antal és két kortársa szemével. In: Miklós Péter (szerk.): Korszakok, sorsok, törekvések. Fejezetek a huszadik századi Magyarország oktatási, kulturális és társadalmi életéből. Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány Szeged, 2021. 122-132.

Vallás és vallástudomány Schütz Antal értelmezésében. In: Szugyiczki Zsuzsanna – Barcsa Krisztina – Fülöp Tiffany (szerk.): Válogatott tanulmányok a IV. Interdiszciplináris Vallástudományi Hallgatói Konferencia előadásából. Szegedi Tudományegyetem BTK Vallástudományi Tanszék Szeged, 2023. 117-123.

Sík Sándor élete és kapcsolata Schütz Antallal. In: Miklós Péter (szerk.): „Amiről nem énekelt soha senki” – Írások Sík Sándorról. Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány Szeged, 2024. 53-58.

Schütz Antal a nemzetnevelésről. In: Miklós Péter (szerk.): Az emlékezet alakváltozatai. Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány Szeged, 2024. 29-33.

Recenzió

Frenyó Zoltán (szerk.): Konzervatív arcképek (recenzió). In: Egyháztörténeti Szemle 2022/1. 146-148.

Konferencia-előadások

A történelem folyama Schütz Antal értelmezésében. IV. Magyarország története a kora újkortól a legújabb korig – tudományos konferencia PhD-hallgatóknak és doktorjelölteknek. Emlékpont, Hódmezővásárhely, 2019. június 13.

Vallás és vallástudomány Schütz Antal megközelítésében. IV. Interdiszciplináris Vallástudományi Hallgatói Konferencia. SZTE-Bölcsészettudományi Kar, Szeged, 2022. április 22-23.

Ismeretterjesztés

140 éve született Schütz Antal teológus, piarista szerzetes tanár. Keresztény Élet, 2020. október 25, 4.